

УДК :159. 422. 76. 376. 33

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ ЗМІН В ОСВІТІ ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ В УКРАЇНІ

Оксана Таранченко, Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України,
м. Київ, Україна

Висвітлено потреби глибокої перебудови системи освіти, що зумовлені об'єктивними процесами трансформації сучасного суспільства. Зроблено екскурс щодо економічного, політичного, соціально устрою різних держав, що дає можливість корелювати ключові аспекти життєдіяльності в сучасному суспільстві для ефективної організації освітнього сегменту в Україні. Відзначено, що ефективність реформування освітньої галузі, враховуючи досвід передових країн світу, залежить від комплексності суспільно-політичної та соціокультурної перебудови в державі; від заздалегідь продуманих та підготовлених засобів реалізації реформування (фінансових, кадрових, інфраструктурних та ін.), а також науково обґрунтованої та підтриманої усіма учасниками процесу концепції нововведень; від цілісності організації, методів і засобів навчального процесу, курикулуму тощо. Кожен із цих аспектів потребує вираженості, системності, покерованості відповідних заходів, оскільки їх хаотичність і зміна логіки їх слідування привносить хаотичність, деструктивність і категоричне неприйняття різними групами суб'єктів – учасників реформування.

Ключові слова: освіта, соціокультурна парадигма, особливі освітні потреби.

Оксана Таранченко, Інститут спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук України, г. Киев, Украина

Социокультурный контекст перемен в образовании лиц с особыми потребностями в Украине

Освещены потребности глубокой перестройки системы образования, обусловленные объективными процессами трансформации современного общества. Сделано экскурс по экономическому, политическому, социальному устройствам различных государств, что позволяет коррелировать ключевые аспекты жизнедеятельности в современном обществе для эффективной организации образовательного сегмента в Украине. Отмечено, что эффективность реформирования образования, учитывая опыт передовых стран мира, зависит от комплексности общественно-политической и социокультурной перестройки в государстве; от заранее продуманных и подготовленных средств реализации реформирования (финансовых, кадро-

© Таранченко О., 2016

вых, инфраструктурных и др.), а также научно обоснованной и поддержанной всеми участниками процесса концепции нововведений; от целостности организации, методов и средств учебного процесса, курикулама тому подобное. Каждый из этих аспектов требует взвешенности, системности, пошаговости, поскольку их хаотичность и изменение логики их следования принесёт хаотичность, деструктивность и категорическое неприятие различными группами субъектов – участников реформирования.

Ключевые слова: образование, социокультурная парадигма, особые образовательные потребности.

Oksana Taranchenko, Institute of Special Pedagogy The National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

The sociocultural context changes in education of people with disabilities in Ukraine

The paper highlights certain crucial changes in education of children with special needs in Ukraine. The Ukrainian education system went through significant transformational changes as the new social and education philosophy was introduced which is based on human-centric principles. Equal access to quality education was declared the mainstream policy for the development of education. It applies to all citizens, including persons with special needs, disabilities, and/or impairments. Nowadays, the functioning and development of the Ukrainian system of education for children with special needs is characterized by a greater emphasis on de-institutionalization and providing all teaching and learning resources in accessible formats taking into account individual special needs – a key principle of inclusive education.

Keywords: education, socio-cultural paradigm, special educational needs.

Потреба глибинної перебудови системи освіти в Україні наразі зумовлена об'єктивними процесами трансформації нашого суспільства. З огляду на те, що сучасна система освіти має відповідати соціальним запитам як сьогодні, так і забезпечити якісно нове майбуття, доцільно розглянути ті процеси, які відбуваються тепер у нашому житті, а також що їх зумовило в минулому і як вони розгоратимуться надалі. Відповіді на ці запитання можуть стати підґрунтям до визначення прийнятних і раціональних кроків у розбудові нової системи освіти (зокрема і осіб з особливими потребами), що плекатиме молоде покоління для гідного життя у майбутньому [1].

Еволюція людської цивілізації засвідчує чітку закономірність: суспільство й освіта детермінують одне одного. Від того, яким є суспільство, залежить система освіти; водночас, яким чином розбудовується освітня система, – такого рівня розвитку досягатиме й суспільство [2].

Суспільство є найскладнішою соціальною системою. У широкому розумінні – це соціальна взаємодія людей, сукупність відносин та зв'язків між людьми у процесі їх спільної діяльності; у вузькому – це конкретно-історичний тип того чи іншого суспільства, країни, їх організація. З огляду на це, науковці вирізняють аграрне, ін-

дустріальне, інформаційне та ін. суспільства. Суспільства, залежно від того, на яких стадіях (соціального, економічного, політичного) розвитку вони перебувають, поділяють на традиційне, перехідне, сучасне [3]. Окрім цього вирізняють закриті (зазвичай тоталітарне) і відкрите (переважно демократичне) суспільства. У закритому суспільстві влада і власність на засоби виробництва фактично зрощуються (як на території СРСР, а також у багатьох пострадянських країнах). Утворення відкритого суспільства стає можливим лише за умови вироблення прийнятної для громадян моделі управління суспільними процесами, та розвитку науки, освіти, культури.

За останні 100 років у більшості країн світу відбувся перехід від капіталістичного, індустріального суспільства до інформаційного, постіндустріального. Тож, наразі країни мають значні відмінності у рівні суспільно-політичного, соціально-економічного та соціокультурного розвитку, поступ у них відбувається нерівномірно, а тому, вони перебувають на різних, так би мовити, еволюційних стадіях. Зважаючи на це, їх групують за певними ознаками:

- **країни Першого світу** (сформувалися з XVIII ст. і до наших днів). Основою таких суспільств є промислове виробництво і вільна конкуренція. Серед них – *держави Заходу, Північної Америки, Японія, Австралія, Нова Зеландія*.

- **країни Третього світу** – окрема група суспільств, що розвиваються (формується з XVIII ст. (колонії індустріальних держав Європи). Серед них – *Китай, Індія, більшість країн Африки та Південної Америки*.

- **нові промислові країни (НПК)** (початок 70-х років XX ст.) Активно розвивається промислове виробництво в умовах вільного ринку. Серед них – *Гонконг, Південна Корея, Сінгапур, Тайвань, Бразилія, Мексика*.

- **країни Другого світу** (існують з 1917 р. і до початку 90-х років XX ст.). Соціально-економічний устрій цих країн базувався на централізованій плановій економіці, у більшості панувала марксистська ідеологія. Серед них – *усі пострадянські країни, зокрема й Україна*. Країни Другого світу (колишні республіки СРСР і держави Центральної та Східної Європи) після 90-х років почали вибудовувати (під впливом особливих для кожної з них соціальних і політичних чинників) економічні системи відповідного типу. Зокрема, у країнах Центральної та Східної Європи і колишнього Радянського Союзу, специфічні відмінності спостерігаються у переході до демократії, які в кожному окремому випадку відрізняються у своєму розвитку від західноєвропейських демократій, маючи водночас певні спільні риси. (*Україну, Македонію, Албанію, Боснію, Герцоговіну, Грузію та ін. зарубіжні дослідники відносять до країн з перехідним урядуванням або ж гібридним режимом*).

Цей екскурс щодо економічного, політичного, соціально устрою різних держав не випадковий. Він дає можливість корелювати ці ключові аспекти життєдіяльності кожного зі згаданих суспільств з особливостями організації їх освітнього сегменту. Нестабільність і невизначеність (тривалий час) в Україні стосовно моделі суспільства, яке формується, типу економіки, що має розбудовуватися, на думку фахівців-аналітиків (політологів, соціологів, економістів) – закономірне явище для країн перехідного типу. Зокрема, М. Михальченко і Г. Дашутін пояснюють це тим,

що Україна живе при національно-демократичному посттоталітаризмі, коли через відсутність гарантій щодо незворотності реформ можливі різні сценарії: інерційний розвиток (існування як нерадянської республіки), реанімація диктатури (імовірність стати напівколоніальним сировинним додатком для розвинутих країн), або ж продовження демократичних перетворень (шанс стати розвинутою незалежною країною) [5]. Попри очевидну вірогідність розгортання менш привабливих сценаріїв розвитку нашої країни, процес модернізації українського суспільства відбувається вкрай повільно і суперечливо, а останніми роками ще й значно ускладнився.

Розглядаючи модернізацію як особливу форму цивілізаційного процесу, ми маємо на увазі еволюційний перехід до прогресивнішого стану в усіх сферах життєдіяльності суспільства. Нинішній етап у багатьох країнах світу відзначається так званою постіндустріальною модернізацією, характерна ознака якої – пріоритетна роль науки й освіти, завдяки яким створюються і впроваджуються новітні технології і, загалом, змінюються вектори і напрями суспільного розвитку. Оригінальні модернізації в більшості розвинутих країн (країни Першого світу і деякі країни НПК) відбувалися і тривають досі через закономірний, поетапний і планомірний розвиток. Так звані вторинні модернізації (наразі має місце в Україні) відбуваються через запозичення досвіду інших країн. Відповідно, вони можуть бути вдалими або ж малорезультативними з огляду на невідповідність конкретному національному ґрунту чи протидії ключових суб'єктів модернізації. Це яскраво підтверджують трансформаційні процеси в різних сферах, що спостерігаються в сучасній Україні.

Успіх модернізації забезпечують продумані реформи, насамперед, у системі освіти. Сучасне поняття освітньої реформа трактується як процес політико-адміністративних, педагогічних та суспільних змін, що передбачає здійснення широкої сукупності перетворень освітньої системи загалом та кожного навчального закладу зокрема, ініціюється та поширюється як «згори – вниз» (політико-адміністративний процес), так і «знизу – вгору» (педагогічний процес), враховує взаємні впливи чинників «зсередини» та «ззовні» (соціальний процес), охоплює як структурний (організаційний), так і культурний (функціональний, педагогічний) аспекти (за А. Сбруєвою) [4]. Рух згаданих векторів наразі відчувають усі учасники-суб'єкти освітнього реформування й надалі мають бути готовими до збільшення динаміки цих процесів.

Суспільно-політичні та соціально-економічні збурення, які тривають в Україні, породили низку факторів, що зумовлюють значну дестабілізацію, зокрема в системі освіти, стан якої визначають і досі два важливі чинники: зтяжний перехідний період розвитку українського суспільства і системна криза в ньому. Зважаючи на це, освітня галузь тривалий час функціонувала за інерційним принципом (власне, за законами індустріального суспільства соціалістичного зразка), на відміну від європейського співтовариства, що перебуває на шляху постіндустріального розвитку і розбудовується на засадах гуманізації та гуманітаризації виробництва, а відтак, і освіти. Оскільки трансформації в українській системі освіти донині відбуваються на тлі істотних змін у всіх сферах життя суспільства, певного часу потребує пере-

осмислення та переформатування світоглядних, науково-педагогічних позицій, розроблення правового і законодавчого поля в освітній сфері з позицій розбудови демократичної держави. Ці ж виклики наявні й у сфері освіти дітей з особливими потребами [6]. Водночас, маємо усвідомлювати, що за час свого існування людство зазнало три великі переділи (переділ територій, переділ капіталів, переділ технологій, який триває нині). Наразі ми маємо підготуватися до ще одного – переділу інтелектуального. Той, хто в ньому виграє, здобуде величезні економічні, політичні, соціальні та інші переваги.

Для виходу освіти на рівень розвинутих країн світу необхідно створити нові форми організації освітньої діяльності, що ґрунтуються на адекватному прогнозуванні та швидкому реагуванні на ймовірні виклики, що постають у мінливому сьогоденні. Ефективність реформування освітньої галузі, враховуючи досвід передових країн світу, залежить від комплексності суспільно-політичної та соціокультурної перебудови в державі; від заздалегідь продуманих та підготовлених засобів реалізації реформування (фінансових, кадрових, інфраструктурних та ін.), а також науково обґрунтованої та підтриманої усіма учасниками процесу концепції нововведень; від цілісності організації, методів і засобів навчального процесу, курикулуму тощо. Кожен з цих аспектів потребує виваженості, системності, покроковості відповідних заходів, оскільки їх хаотичність і зміна логіки їх слідування привносить хаотичність, деструктивність і категоричне неприйняття різними групами суб'єктів – учасників реформування [7].

Сучасна структурно-системна реформа спрямована на реорганізацію освітніх структур, перебудову управління та фінансування освіти, зміну статусу вчителів, їх підготовки та підвищення кваліфікації; механізмів контролю в освітній системі, зміну типів освітніх закладів, зав'язків між освітніми рівнями та ін. Зважаючи на складні обставини сьогодення, реформування освіти осіб з особливими потребами варто розглядати як лонгітюд, що триватиме певний час і коригуватиметься відповідно до суспільно-економічної динаміки. Утім, визначальні вектори загалом зберігатимуться тривалий час. З-поміж них:

- транспарентність¹ – розуміння, що кожен освітній заклад відображає кризові стани в суспільстві та сім'ї, тож необхідно, аби загальнодержавні завдання й орієнтири освіти визначалися з урахуванням їх досяжності для всіх, зокрема і осіб з особливими потребами;
- відповідальність у кадровій політиці – вдосконалення освітнього менеджменту, фахової підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів відповідно до нової освітньої парадигми; посилення взаємодії педагогів з усіма учасниками навчального процесу;
- індивідуалізація навчання (навчання у власний спосіб) – адаптація (методик викладання, курикулуму) до індивідуальних пізнавальних/інших особливостей учнів;

¹ Транспарентність – доведення до загального відома широкої громадськості інформації про рішення та дії органів влади, взагалі про діяльність будь-яких установ, організацій, суб'єктів господарювання посадових осіб.

- відповіді на нові виклики сьогодення – запровадження новітніх технологій навчання та розвитку; навчання/розвиток дітей з якомога більш раннього віку; організація освіти «другого шансу» для молоді і дорослих, які свого часу не змогли здобути/закінчити освіту.

Саме тому з-поміж пріоритетів розвитку освіти осіб з особливими потребами в Україні є визначення основних напрямів та засобів перетворення освіти на соціальний ліфт європейського зразка. Зокрема:

- створення умов для реалізації державної політики щодо забезпечення особам з особливими потребами конституційних прав та всіх прав, задекларованих у міжнародних документах у сфері освіти та соціального захисту і ратифікованих нашою державою;

- оптимізація чинної системи спеціальної освіти осіб з особливими потребами через розширення її функцій та удосконалення структури для забезпечення доступної та якісної освіти упродовж життя; поширення практики інклюзивного навчання, що забезпечує соціальну інтеграцію осіб з особливими потребами;

- модернізація системи навчання осіб з особливими потребами шляхом запровадження інноваційних технологій для забезпечення максимально можливого особистісного розвитку таких учнів, відповідно до їхніх індивідуальних потреб і здібностей, та інтеграції в соціум на основі самоактуалізації, що забезпечить усім без винятку випускникам можливість досягнути загальновизнаного мінімально-необхідного рівня знань і кваліфікації, сприятиме вирівнюванню шансів для розвитку здібностей молоді з особливими потребами, що уможливить їхню конкурентоспроможність на ринку праці та свідому й активну участь у всіх сферах суспільного життя;

- поширення підтримуючого навчання, як концептуального підходу, що має місце в умовах запровадження парадигми особистісно орієнтованого та компетентнісного навчання, й реалізується в процесі застосування новітніх технологій викладання та супроводу у навчальному процесі, орієнтованих на індивідуалізацію та потреби учнів;

- якісна реорганізація компетентнісно зорієнтованої фахової підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів, підвищення професіоналізму педагогів та освітніх менеджерів, обґрунтування критеріїв добору педагогічних працівників, що має забезпечити новий статус та фаховий рівень кадрів у сфері освіти, їх особисту відповідальність за знання і компетентності учнів;

- сприяння системним науковим дослідженням у галузі освіти дітей та молоді з особливими потребами із залученням кадрів освітніх осередків з метою посилення науково-методичного підґрунтя проваджуваних реформ для забезпечення сталого розвитку системи освіти [6, 7].

Важливою умовою системного реформування системи освіти осіб з особливими потребами є комплексне розв'язання завдань, пов'язаних з нормативно-правовим, організаційним, кадровим, науково- та навчально-методичним забезпеченням освіти таких дітей та молоді. Зокрема йдеться про:

Удосконалення чинної законодавчої та створення нової нормативно-правової бази системи освіти осіб з особливими потребами спрямоване на вирішення таких основних питань:

- внесення необхідних змін і доповнень до чинного законодавства для узгодження його з міжнародними стандартами;
- створення нормативно-законодавчого поля щодо забезпечення і фінансування послуг супроводу в системі освіти осіб з особливими потребами від народження та упродовж життя;
- розроблення фінансового механізму забезпечення організації освітньої діяльності дитини з особливими потребами в загальноосвітньому закладі будь-якого типу з урахуванням необхідного фінансування послуг супроводу для задоволення особливих потреб.

Інституційні зміни передбачають:

- впровадження державних програм із максимально раннього виявлення порушень розвитку дитини (з перших тижнів/місяців життя), раннього втручання і надання комплексної медико-психолого-педагогічної допомоги дитині та її сім'ї;
- здійснення обліку всіх осіб з особливими потребами від народження та створення відповідної електронної бази даних (єдиного реєстру) для забезпечення комплексної допомоги та супроводу;
- надання вже наявним закладам освіти нових функцій (консультативна допомога сім'ям, ресурсні центри для інклюзивних закладів, тренінгові бази для педагогів загальноосвітніх шкіл тощо);
- створення освітніх закладів нового типу;
- створення мережі ресурсних центрів (для системного супроводу дітей з особливими потребами від народження і упродовж життя).

Створення державного та мережі регіональних інклюзивних ресурсних центрів (для системного супроводу дітей з особливими потребами) передбачає:

- адресне фінансування послуг супроводу незалежно від місця проживання дитини та закладу освіти, у якому вона перебуває;
- визначення та унормування переліку супровідних послуг для певної нозології;
- забезпечення міжгалузевого координування та узгодження взаємодії ключових відомств (міністерств охорони здоров'я, освіти і науки, соціального захисту);
- здійснення комплексного регулювання міжструктурної діяльності (закладів, організацій, установ);
- надання спектра послуг супроводу чи делегування таких послуг іншим структурам з подальшим моніторингом щодо їх надання.

Підвищення фахового рівня педагогічних кадрів передбачає:

- організацію та здійснення якісно нової фахової підготовки і перепідготовки педагогічних кадрів з урахуванням сучасних підходів і технологій навчання та супроводу осіб з особливими потребами;
- забезпечення спеціальної підготовки і перепідготовки фахівців психолого-медико-педагогічних консультацій та інших спеціалістів, для кадрового забезпечення мережі регіональних інклюзивних ресурсних центрів;

- запровадження системної організаційно-методичної, консультативної, просвітницької роботи з-поміж освітян, батьків, громадськості щодо можливостей забезпечення варіативності освітніх маршрутів для осіб з особливими потребами та навчання упродовж життя за умови надання визначеного спектра супровідних послуг.

Наукове та методичне забезпечення системи освіти дітей з особливими потребами передбачає:

- розроблення спектра послуг супроводу для осіб з особливими потребами різних вікових груп та відповідно до поліморфності контингенту;
- розроблення програм раннього втручання (розвитку та реабілітації) та передшкільного розвитку;
- розроблення програм підготовки батьків до цілеспрямованої допомоги їхнім дітям у навчанні на різних етапах освіти;
- розроблення навчально-методичних рекомендацій педагогічним працівникам щодо використання інноваційних технологій;
- розроблення практико-орієнтованих технологій індивідуального навчання та психолого-педагогічного супроводу процесів залучення дитини з особливими потребами в загальноосвітнє середовище;
- моделювання компонентів і змістового наповнення інклюзивного навчального середовища;
- розроблення профорієнтаційного та профдіагностичного інструментарію для дітей з особливими потребами з урахуванням компетентнісного, особистісно орієнтованого, індивідуального та диференційованого підходів для забезпечення максимальної самореалізації таких осіб у сучасному суспільстві та можливостей здобуття професійної освіти (чи перекваліфікації) упродовж життя;
- розроблення системи моніторингу оцінки якості освіти дітей з особливими потребами [7].

Механізм реалізації цих завдань передбачає координацію зусиль відповідних міністерств і відомств, наукових установ, закладів вищої педагогічної освіти та закладів системи ІППО, представників громадських організацій.

У вирішенні цих завдань системоутворювальною ланкою має стати цілеспрямована підготовка і перепідготовка кадрів задля формування гуманістичного фахового потенціалу педагогів, викорінення «адміністративної педагогіки» з її ознаками наказового навчально-виховного процесу, авторитарного соціально-психологічного клімату в освітніх закладах, натомість культивування гуманістично спрямованої педагогічної комунікації (з учнями, родинами дітей, колегами, представниками громади). Педагоги мають стати частиною суспільства, яке навчається упродовж життя, оскільки саме їх кваліфікація набувається поступово та гетерохтонно, постійно оновлюється відповідно до поступу суспільного розвитку. Соціально-функціональні ролі педагога (дидактичні, фасилітаторні, керівника процесу засвоєння учнями знань і соціальних ролей, асоційованого члена дитячого колективу, члена педагогічного колективу, функціональні та ін.) мають вибудовуватись на основі використання сучасних психолого-педагогічних технологій, які даватимуть змогу ефективно

виконувати суспільне замовлення, якісно працювати в конкурентному просторі, бути ефективним фахівцем [8, 9].

На думку Майкла Фулана, всесвітньо відомого науковця-дослідника, директора Інституту освітніх студій Онтаріо університету Торонто, успіх освітніх реформ залежить від кількох чинників, які вписуються в таку формулу: $E = MCA^2$, де E – коефіцієнт корисної дії системи, M – мотивація до реформ (мета, воля, відданість учасників), C – здатність до реформ, A^2 – підтримка помножена на відповідальність. Кожен компонент цієї формули – це виклик, який реалізовується конкретними людьми чи групами фахівців. Від їхньої майстерності і відповідальності залежить успішність розв'язання цієї формули. В цьому випадку, на переконання М. Фулана, освіта не лише уможливить демократію, вона зробить її життєво необхідною [10].

ЛІТЕРАТУРА

1. *Таранченко О. М.* Освіта дітей з особливими потребами за часів незалежності України: етапність у стратегічному вимірі / О. М. Таранченко, А. А. Колупаєва // Особлива дитина : навчання і виховання. – № 3(79). – 2016. – С. 7 – 18.
2. *Лукашевич Н. П.* Соціологія образования: консп. лекцій / Н. П. Лукашевич, В. Т. Солодков. – К. : МАУП, 1997. – 224 с. – С. 89.
3. *Головатий М. Ф.* Соціологія політики: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл / М. Ф. Головатий. – К. : МАУП, 2003. – 504 с.
4. *Сбруєва А. А.* тенденції реформування середньої освіти розвинених країн в контексті глобалізації (90-ті рр. XX – XXI ст.) : моногр / А. А. Сбруєва. – Суми: Сумська обласна друкарня; вид-во «Козацький вал», 2004. – 500 с.
5. *Kolupayeva A., Taranchenko O., Danilavichute E.* (2014). Special Education Today in Ukraine, in Anthony F. Rotatori, Jeffrey P. Bakken, Sandra Burkhardt, Festus E. Obiakor, Umesh Sharma (ed.) Special Education International Perspectives: Practices Across the Globe (Advances in Special Education, Volume 28) Emerald Group Publishing Limited, pp. 311 – 351.
6. *Таранченко О. М.* Розвиток системи освіти осіб з порушеннями слуху в контексті поступу вітчизняної науки та практики: монографія / О. М. Таранченко. – К.: ТОВ «Поліпром», 2013. – 513 с.
7. *Таранченко О.* Концепція розвитку системи освіти осіб з порушеннями слуху в Україні (проект) / О. Таранченко, О. Федоренко // Особлива дитина : навчання і виховання. – № 1(73). – 2015. – С. 26 – 33.
8. *Федоренко О.* Особливості впровадження технологій спільного викладання в процес навчання учнів з порушенням слуху в різних типах освітніх закладів / О. Федоренко // Особлива дитина: навчання та виховання. – № 4 (71). – 2014. – С. 75 – 81.
9. *Федоренко О. Ф.* Педагогічний супровід молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Корекційна педагогіка» / О. Ф. Федоренко. – К., 2015. – 21 с.
10. *Майкл Фулан.* Сила змін. Вимірювання глибинних освітніх реформ. Літопис, Львів, 2000. – 269 с.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Taranchenko O., Kolupaieva A. (2016). Education for Children with Disabilities in Independent Ukraine: Strategic Stage-by-stage Development. Exceptional child: teaching and upbringing, 3 (79), 7 – 18. [In Ukrainian].
2. Lukashevych N. P. (1997). Sotsyolohyia obrazovanyia: konsp. lektsyi. Kyiv, MAUP, pp. 89.
3. Holovatyi M. F. (2003). Sotsiolohiia polityky: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. – Kyiv, MAUP.
4. Sbruieva A. A. (2004). Tendentsii reformuvannia serednoi osvity rozvynenykh krain v konteksti hlobalizatsii (90-ti rr. KhKh – KhKhI st.): monohr. Sumska oblasna drukarnia; vyd-vo «Kozatskyi val».
5. Kolupayeva A., Taranchenko O., Danilavichute E. (2014). Special Education Today in Ukraine, in Anthony F. Rotatori, Jeffrey P. Bakken, Sandra Burkhardt, Festus E. Obiakor, Umesh Sharma (ed.) Special Education International Perspectives: Practices Across the Globe (Advances in Special Education, Volume 28) Emerald Group Publishing Limited, pp. 311 – 351.
6. Taranchenko O. M. (2013). Development of education of persons with hearing impairment in the context of the progress of national science and practice: Monograph [In Ukrainian]
7. Taranchenko O., Fedorenko O. (2015). The concept of the national system of education of persons with hearing impairment in Ukraine. Exceptional child: teaching and upbringing, 1 (73), 26 – 33. [In Ukrainian].
8. Fedorenko O. (2014). Peculiarities of the implementation of co-teaching technology into learning processes of students with hearing impairments in various types of educational institutions. Exceptional child: teaching and upbringing, 4 (71), 75 – 81. [In Ukrainian].
9. Fedorenko O. (2014). Pedagogical Support for Lower Secondary Students in Inclusive Education Settings. Extended abstract of candidate's thesis. Kyiv. [In Ukrainian].
10. Maikl Fulan (2000). Syl'a zmin. Vymiriuvannia hlybynykh osvitynykh reform. Litopys, Lviv.

Державний комітет зв'язку та інформації України ф.СП-1

ПВ	місце	літер.
----	-------	--------

ДОСТАВКА КАРТКА – ДОРУЧЕННЯ

На ~~газету~~ **68835**
журнал

«Особлива дитина: навчання і виховання»

найменування видання

Вартість	передплата	кількість	комплектів	1
77,66 грн на 3 міс.	переведре- сування			

на 2017 рік по місяцях

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

поштовий
індекс _____ місто _____

код вулиці _____ село _____
область _____
район _____
вулиця _____

Державне інформаційно-виробничє підприємство
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Директор видавництва
Олексій ОСЬКІН

Головний редактор редакції журналів
Ніна БЕРІЗКО

Адреса редакції та видавництва «Педагогічна преса»:
03057, м. Київ, вул. Олександра Довженка, 3, 3-й поверх
Тел.: (044) 456-37-02; (044) 456-37-32
www.pedpresa.ua; e-mail: 2345255@ukr.net
Рекламний відділ:
Тел.: (044) 456-37-02; e-mail: pedpresa@ukr.net

НАД НОМЕРОМ ПРАЦЮВАЛИ:
Ніна БЕРІЗКО
Оксана ФЕДОРЕНКО
Ніна ЧЕХОВСЬКА
Олександра МАКАРЕНКО

Підписано до друку 06.07.2016 р.
Формат 70×100/16. Папір газет. Друк офсет.
Умовн. друк. арк. 9,1. Обл.-вид. арк. 10,9.
Наклад 305. Зам.
Друк ТОВ «Фірма Антологія»
03057, м. Київ, вул. Олександра Довженка, 3